

Deboatt & meninger

USAs posisjon svekket under Donald Trump

Kronikk

Geir Lundestad,
tidligere direktør for
Nobelinstituttet,
professor emeritus i historie

USAs sterke stilling etter andre verdenskrig hvilte på flere ulike pilarer. I 1945 produserte USA like mye alene som resten av verden tilsammen, en helt unik situasjon i historien. Militært kunne Sovjetunionen bare utfordre USA på ett område, antall menn under våpen.

Etter hvert skulle USA skaffe seg ytterligere et fortrinn sammenlignet med enhver annen makt: Landet bygget opp et nettverk av allierte over nesten hele verden.

«Empire by invitation»

Rio-traktaten av 1947 formaliserte den ledelsen USA tradisjonelt hadde hatt på den vestlige halvkule. Den største revolusjonen kom i Vest-Europa i 1949 med opprettelsen av NATO, hvor de aller fleste land i regionen valgte å bli medlemmer.

På 1950-tallet spredte alliansesystemet seg først til Australia og New Zealand, så til Sørøst-Asia gjennom SEATO (Southeast Asia Treaty Organization) og til Midtøsten gjennom CENTO (The Central Treaty Organization). Japan og Sør-Korea ble også nært bundet til USA gjennom sikkerhetsavtaler.

Det styrket alliansene at initiativet ofte ikke kom fra USA selv, men fra partnerne. Aller tydeligst var dette med NATO.

USA nølte først med å gå inn i et atlantisk sikkerhetssystem i fredstid. Initiativet kom hovedsakelig fra Storbritannia, men med tilslutning fra andre europeiske land. Dette var i sannhet «empire by invitation».

Den første store utfordreren: Sovjet

USAs enorme økonomiske ledelse var delvis et produkt av krigen. Etter hvert som de tradisjonelle stormaktene kom seg på bena igjen, var USAs andel av verdens produksjon nødt til å falle, til 40 prosent al-

lerede i 1950, 30 prosent i 1960 og 25 prosent midt på 1970-tallet.

Sovjetunionen var den første store utfordreren til USA. Stimulert av den raske gjenoppbyggingen etter verdenskrigen og store triumfer innen romfarten proklamerte Sovjets leder, Nikita Khrustsjov, i 1957 at unionen ikke bare ville nå igjen USA, men sågar gå forbi.

Utover på 1970- og 1980-tallet var imidlertid den sovjetiske veksten sterkt fallende. Sammenbruddet kom på 1990-tallet.

Eksporten besto av kun olje, gass og våpen. Levealderen for menn falt fra et anstendig nivå på 70-tallet til under 60 år. Politisk måtte Moskva først gi fra seg sitt ytre imperium i Øst-Europa. I 1991 falt så Sovjetunionen sammen i sine enkelte bestanddeler. Vladimir Putin hevdet at Sovjetunionens sammenbrudd «var den største geopolitiske katastrofe i det siste århundret».

Den premature utfordreren: EU

På 1970- og 1980-tallet sto Japan frem som USAs nye store utfordrer. En strøm av bøker kom ut med titler som *Japan as Number One: Lessons for America*. Fra 1950-tallet hadde den økonomiske veksten vært nærmest eksplosiv.

Da den britisk-amerikanske historikeren Paul Kennedy i 1993 hevdet at det 21. århundret tilhørte Japan, var han imidlertid allerede for sent ute. Veksten hadde falt betydelig. Landet hadde fått en stor gjeldsbyrde. Den politiske stabiliteten var på retur.

EU ble den nye utfordreren.

Den nye strømmen av bøker tidlig på 2000-tallet hadde titler som *The United States of Europe: The New Superpower and the End of American Supremacy*. EU hadde et innbyggertall som var 200 millioner høyere enn USAs. Det hadde et samlet brutto nasjonalprodukt som var større enn USAs. EU var angivelig i stand til å kombinere en kontinuerlig utvidelse i antallet medlemmer med en stadig innholdsmessig fordypelse.

Det tok imidlertid ikke lang tid før verden forsto at alle spådommene om EUs ledelse var premature. Den felles utenriks-

Trumps ustabile personlighet og hans ideologi har bidratt til polarisering innad i USA

og sikkerhetspolitikken var mye mer en visjon for fremtiden enn en praktisk realitet. Når man gikk fra seks til 28 medlemmer, oppsto det spenninger mellom medlemsstatene som gjorde ytterligere integrasjon vanskelig. Storbritannias forhold til EU endte i 2016 i en folkeavstemning om utmeldelse.

Gammel makt i ny versjon: Kina

Den økonomiske veksten var fallende i de fleste av medlemslandene. Nasjonalstaten sto mye sterkere enn man hadde forutsatt da integrasjonen var på sitt høyeste.

Fra 2005 og utover kom det en ny strøm av bøker med dramatiske påstander om en ny verdensmakt eller helst en gammel makt i ny versjon. De handlet om Kinas raske oppstigning. De hadde dramatiske titler som *When China Rules the World: The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*.

Fra slutten av 1970-tallet var den kinesiske veksten eksplosiv og langvarig. Den overgikk hva man tidligere hadde sett i

Debattredaksjonen

DEBATTREDAKTØR
Erik Tornes

Adresse:
Aftenposten, Debatt,
Boks 1178, 0107 Oslo

KRONIKK
E-post:
kronikk@aftenposten.no

Kronikk: Maks. 6000 tegn
inkl. mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

DEBATT
E-post:
debatt@aftenposten.no

Hovedinnlegg: 3000 tegn
inkl. mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

Kortinnlegg: 400–1500 tegn.

KRONIKKER/
DEBATTINNLEGG
PÅ NETT
aftenposten.no/meninger

Aftenposten returnerer
ikke artikler som blir
sendt på papir.

«America first»
lovet president
Donald Trump da
han ble innsatt
som president i
2016. Her Trump
på et politisk
møte i Maryland
i vår.

Foto: José Luis
Magana, AP/NTB
scanpix

USA og i Japan. Bruttonasjonalproduktet passerte både Tysklands og Japans.

Året for når Kina ville passere også USA kom stadig nærmere. Ja, da Verdensbanken i 2016 beregnet nasjonalproduktet i den lokale kjøpekraft, viste det seg at overgangen allerede hadde skjedd. Flere hundre millioner kinesere ble i løpet av noen tiår løftet ut av den tradisjonelle fattigdommen.

Supermaktenes allierte

Etter at Donald Trump i 2016 høyst overraskende ble valgt til USAs president, er status omtrent som følger: Selv om det kinesiske forsvarsbudsjettet hadde vokst enda mer enn den kinesiske økonomien, var USAs budsjett fortsatt minst fire ganger større og den amerikanske teknologien klart mer avansert.

Den økonomiske veksten i Kina beveget seg fra 8-10 prosent og til rundt 6 prosent, men var fortsatt over dobbelt så høy som i USA. Kina sto overfor store politiske utfordringer. Mange hadde trodd at Kina vil-

le bli stadig mer åpent, men det viste seg at landet etter Xi Jinpings maktovertagelse i 2012 igjen beveget seg i en mer autoritær retning.

Den mest slående utviklingen fant imidlertid sted med hensyn til de to supermaktenes allierte.

Kina hadde ikke vært spesielt fokusert på å skaffe seg allierte. Dets nærmeste samarbeidspartnere var land som Nord-Korea og Pakistan. Fra president Harry S. Truman (1945-1953) til Barack Obama (2009-2017) hadde USA vært opptatt av å styrke de etablerte alliansene. De allierte kom alle til å legge stor vekt på å ha et nærmest mulig forhold til USA. Under krigene i Afghanistan og Irak hadde ca. 50 land stilt med tropper på amerikansk side.

USA hadde flere hundre baser på alle kontinenter unntatt Antarktis. Kina hadde kun noen ganske få baser utenom eget territorium.

Presidenten som ikke vil ha allierte

Donald Trump hadde et helt annet utgangs-

punkt enn sine forgjengere. Problemer skulle løses nasjonalt, ikke globalt. Han var egentlig imot allierte, da de bare ville legge begrensninger på USAs handlefrihet. Hans slagord var «America First», et uttrykk med røtter tilbake til 1930-tallet som da hadde understreket at USA ikke burde gå med i krigen mot Tyskland, Italia og Japan.

Trump gjorde egentlig ikke unntak for noen organisasjon. FN påvirket USA i uheldig retning, det samme gjaldt Verdens handelsorganisasjon (WTO). Trump uttalte seg mange ganger mot forpliktelsene i artikkel 5 i NATO. Han forsto aldri rasjonale bak EU. Hvorfor skulle stater frivillig begrense sin suverenitet?

Trump utenlandske favorittpolitikere var nettopp dem som representerte de nasjonale, selvstendige interesser, ikke USAs tradisjonelle favoritter.

I Trump-administrasjonen var det ofte interne diskusjoner om nytten av de allierte. Forsvarsminister Jim Mattis, som selv hadde tjenestegjort på høyeste nivå i NA-

TO, var Trumps hovedmotstander og hadde støtte fra flere sentrale rådgivere.

Til slutt ga nesten alle opp, enten avsatt av presidenten eller de trakk seg frivillig, lei av endeløse diskusjoner med Trump.

Det samme gjaldt på det økonomiske området. For Trump var underskuddet på betalingsbalansen en helt avgjørende faktor.

Jo større underskudd USA hadde med et land, desto mer hadde dette landet utnyttet USA økonomisk. Hans sentrale rådgiver Gary Cohn prøvde gang på gang å overbevise Trump om at det var helt andre tall enn betalingsbalansen som fortalte mest om et lands økonomi, men det hjalp ingenting. USAs underskudd skyldtes i stor grad den beskjedne sparingen i USA og vekten på forbruk.

Cohn likte å understreke at 99 prosent av verdens ledende økonomer var enige med ham, men det hjalp lite. Til slutt forsvant Cohn og hans likesinnede ut.

Større begeistring for en diktator

NATO var jo selve bærebjelken i USAs utenrikspolitikk. Alliansen hadde fortsatt bred oppslutning i Kongressen og i opinionen. Til tross for at Trump til slutt sa noen positive ord om artikkel 5, var organisasjonen for ham først og fremst et redskap for å få de allierte til å øke sine forsvarsbudsjett, også utover de 2 prosent av brutto nasjonalprodukt som han anså som det absolutte minimum.

I den stadig skarpere konkurransen med Kina syntes det for de fleste åpenbart at USA hadde store fordeler av sine allierte Japan, Sør-Korea, Australia og New Zealand og også av de indirekte allierte som India, Indonesia og sågar Vietnam.

Trump uttrykte større begeistring for diktator Kim Jong-un i Nord-Korea enn han gjorde overfor mange av sine demokratiske allierte.

Svekket stilling i internasjonal politikk

USA er fortsatt i dag verdens ledende makt. Men det er liten tvil om at USAs posisjon er blitt svekket under Donald Trump. Det er to hovedgrunner til det.

For det første har Trumps nasjonalistiske utgangspunkt bidratt til at samhörigheten er blitt mindre og konfliktene med USAs allierte er blitt flere enn under hans forgjengere. Det faktum at Trump hadde null politisk erfaring og også relativt beskjedne kunnskaper om politikk, særlig internasjonal politikk, var et dårlig utgangspunkt.

For det andre har Trumps ustabile personlighet og hans ideologi bidratt til en polarisering innad i USA. Det har svekket landet ytterligere. Trump har omformet det republikanske partiet i sitt eget bilde og forlatt partiets tidligere politikk både overfor alliansepartnere, til frihandel og den nasjonale gjeld. Med republikansk flertall i Senatet er det tvilsomt om en riksrett vil frata ham makten.

Valget i 2020 er åpent. Men åtte år med en stadig mer selvbevisst Donald Trump vil sette ytterligere fart i svekkelsen av USAs stilling i internasjonal politikk.